

MARIOLA ŚMIECIŃSKA
PBP Książnica Pedagogiczna
im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 22
W KRĘGU BADAŃ
REGIONALNYCH
KALISZ 2022
ISSN 1426-6547

KALISZANIN Z URODZENIA
POEZJA, WSPOMNIENIA I KORESPONDENCJA
TADEUSZA PNIEWSKIEGO
JAKO ŹRÓDŁO EDUKACJI REGIONALNEJ

„Region jest rzeczywistością <zakorzeniającą> człowieka w bliskiej mu kulturze, wspólnocie, terytorium, zapewnia poczucie bycia u siebie”¹. Jest podstawą ruchu nazwanego regionalizmem, który zrodził się w XIX w. i dotyczył obrony własnej odrębności regionu i związanych z nim wartości w formie zastanej. Współcześnie istotą regionalizmu jest troska o zachowanie w „małej ojczyźnie” wartości i tradycji, dopełnienie jej wartościami aktualnymi i stworzenie wartościowej przyszłości².

Stał się podstawą edukacji regionalnej, realizowanej w podstawach programowych historii i języka polskiego. W jej ramach poruszane są zagadnienia np. historii regionu, gwary, zabytków architektury i sztuki itp. Zadaniem edukacji regionalnej jest kształtowanie u wychowanków przynależności do rodziny, społeczności lokalnej i regionalnej oraz postawy patriotycznej³.

Jednym z najważniejszych jej źródeł są wspomnienia i pamiętniki. Wśród pisarzy, w twórczości których odnaleźć można retrospekcje Kalisza, jak i osobiste przeżycia związane z najstarszym miastem w Polsce wymienić należy m.in. Marię Dąbrowską⁴, Adama Asnyka, Marię Konopnicką, Stefana Otwinowskiego,

---

¹ Adam Horbowski, „Edukacja regionalna czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej”, *Nauczyciel i Szkoła* 3-4 (2006): 124-129.

² Tamże.

³ Urszula Tobolska, Edukacja regionalna w podstawie programowej kształcenia ogólnego na poszczególnych etapach nauczania, (https://dbp.wroclaw.dolnyslask.pl/biblioteki/wroclaw/images/Biblioteki/DBP-Swidnica/Edukacja_regionalna_-_miejsce_w_podstawie_programowej.pdf), [dostęp: 31.08.2022].

⁴ Maria Dąbrowska, *Noce i dnie* (wiele wydań).

Edwarda Polanowskiego⁵, Józefa Mazurkiewicza⁶, Antoniego Dziegieckiego⁷, Eligiusza Kor-Walczaka⁸ i Tadeusza Pniewskiego. Literatura wspomnieniowa przybiera różną formę wypowiedzi, np. autorzy stosują gatunki epickie, ale często też liryczne. Poetyckie utwory poświęcone Kaliszowi zostały zebrane w publikacji *Strofy wierne Prośnie*⁹. Działalność literatów kaliskich zaprezentowano także na dwóch wystawach zatytułowanych „Kaliszanie piszący” w 2006 i 2016 r.¹⁰. Wśród tych pisarzy znalazł się także T. Pniewski. Urodził się w Kaliszu w 1914 r. i do końca swoich dni był z tym miastem związany, co potwierdza jego poezja, wspomnienia czy korespondencja ze znajomymi i kolegami ze szkoły oraz czasopismem „Ziemia Kaliska”. W latach 80. i 90. wysyłał liczną korespondencję m.in. do Koła Asnykowców (późniejszego Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. A. Asnyka w Kaliszu), prezesa Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego. Towarzystwo Miłośników Kalisza wydało jego wspomnienia, a Stowarzyszenie Asnykowców zbiór poezji poświęconych Kaliszowi. Własnym sumptem opublikował dwa zbiory poezji, a jego korespondencja ze Stowarzyszeniem Asnykowców ukazała się w tomie *Dotknięcie czasu. Listy Asnykowców*¹¹. Liczną korespondencję można także odnaleźć na łamach „Ziemi Kaliskiej” oraz w archiwach Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego, wśród listów Władysława Kościelniaka i Eligiusza Kor-Walczaka, a także w zbiorach Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. We wrześniu 1993 r. wręczono T. Pniewskiemu honorowe członkostwo Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. A. Asnyka w Kaliszu.

Łódzkie mieszkanie T. Pniewskiego świadczyło o jego niezaprzeczalnych związkach z miastem rodzinnym. Na ścianach zawieszono były widoki międzywojennego Kalisza, grafiki Kościelniaka, na półkach calisiana (Roczniki

⁵ Starsze pokolenie nieżyjących już pisarzy scharakteryzował w swojej pracy *Szki-ce swojskie* Szymon Molenda zamieszczonej w: *Kształcenie regionalne w szkole podstawowej* (Kalisz, 1989); Edward Polanowski, *Życie literackie Kalisza w dobie oświecenia* (Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1983), Edward Polanowski, *Życie literackie Kalisza 1870-1907* (Warszawa : PIW, 1987), Edward Polanowski, *W dawnym Kaliszu* (Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1979).

⁶ Józef Mazurkiewicz, *Spacer po Kaliszu. Album wspomnień, obrazów i wierszy* (Kalisz: Stowarzyszenie Promocji Sztuki Łyżka Mleka, 2018), Józef Mazurkiewicz, *Spacer po Kaliszu. Album rysunków i słów* (Kalisz: Stowarzyszenie Promocji Sztuki Łyżka Mleka, 2018).

⁷ Antoni Dziegiecki, *Stary Kalisz* (Kalisz : Towarzystwo Miłośników Kalisza, 1993).

⁸ Eligiusz Kor-Walczak, *Pejzaż ze Starym Miastem* (Kalisz: Federacja Towarzystw Kulturalnych Ziemi Kaliskiej, 1982), Eligiusz Kor-Walczak, *Baśnie i legendy kaliskie* (wiele wydań).

⁹ Bożena Szal, Maciej Maria Kozłowski. *Strofy wierne Prośnie. Wiersze o Kaliszu* (Kalisz: Fundacja Przyjaciół Kalisza, 2001).

¹⁰ Elżbieta Stadtmüller. *Kaliszanie piszący* (Kalisz, 2006), Elżbieta Stadtmüller. *Kaliszanie piszący ciąg dalszy* (Kalisz, 2016).

¹¹ Adam Borowiak, *Dotknięcie czasu. Listy Asnykowców* (Kalisz, Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu, 2008).

Kaliskie, *Dzieje Kalisza*, teatralia kaliskie, albumy), a na biurku bardzo liczna korespondencja z krajanami z Kalisza. Zbiory te szacował na 90% wszystkich wydawnictw, które ukazały się w Kaliszu. Tak liczną bibliotekę mógł zgromadzić dzięki pomocy znajomych z Kalisza, którzy przesyłali mu nowości oraz swoje publikacje¹².

Jako poeta debiutował w piśmie szkolnym „Sztubak”. Po powrocie do Kalisza w 1947 r. był redaktorem *Jednodniówki Zjazdu Wychowanków Gimnazjum im. A. Asnyka w Kaliszu*. Zamieścił w niej wiersz *Dorotka* i artykuł *Ze wspomnień*¹³. Opowiadania i poezje ukazywały się również na łamach „Ziemi Kaliskiej”, np. *Proles – znaczy potomstwo* (1982)¹⁴. Opowiadanie – wspomnienie *Sarmata* z 1983 r. z kolei zamieszczono w zbiorze poświęconym najstarszej kaliskiej szkole, popularnie zwanej Asnykiem, który później przedrukowano w *Ziemi Kaliskiej*¹⁵. W 1985 r. w ramach *Spotkań z Kaliszem* organizowanych przez TMK powstało opracowanie historyczne *Kalisz międzywojenny*¹⁶, a późniejszą wersję wspomnienia *Kalisz z oddali* wydano w 1988 r. W *Spektrum. Almanachu Łódzkiej Grupy Unii Polskich Pisarzy Lekarzy* w 1986 r. wydrukowano z kolei opowiadania: *Monolog z epilogiem*, *Kamienie, które leżą na sercu*; *Res sacra miser*; *Firma „Bracia Dunkelmann”*, *Proles – znaczy potomstwo* oraz *Ojciec marnotrawny*. W 1988 r. w *Asnykowskich spotkaniach* ukazał się wiersz *Tenerorum lusor amon*, a w *Pokłosiu zjazdów* opowiadanie *Klan Asnykowców*¹⁷. Początek lat 90. to zbiory poezji: *Krajobraz serdeczny* (1991); *Wóz Dawida*, *Cisza jesienna* (1992). W 1993 r. na łamach „Ziemi Kaliskiej”, ukazały się *Sarmata* i *Trnerorum lusor amon*¹⁸. W artykule *Po prostu kaliszanie*¹⁹ poświęconym T. Pniewskiemu przytoczono dwa jego wiersze: *W parku* i *W kraj dzieciństwa*. Wiersz *Słoneczny zegar w kaliskim parku* spopularyzowało pismo „Kaliszanie w Warszawie” z 2009 r.

Tadzio (tak wspominają go znajomi) twierdził, że tworzył dla siebie, od czasu do czasu wydając utwory drukiem. Wiersze w swojej kartotece układał w działach: reflexiva, familiaria, calissiana, patriotica, erotica²⁰. Pisał językiem pozornym na lekcjach polskiego w szkole czyli jak scharakteryzował go Kazimierz

¹² Bożena Szal, „Jak kochać Kalisz”, *Ziemia Kaliska* 24 (1985): 6.

¹³ Tadeusz Pniewski, *Jednodniówka Zjazdu Wychowanków Gimnazjum im. A. Asnyka w Kaliszu* (Kalisz, 1947).

¹⁴ Tadeusz Pniewski, „Proles – znaczy potomstwo”, *Ziemia Kaliska* 1 (1982): 7.

¹⁵ Tadeusz Pniewski, „Sarmata”, *Ziemia Kaliska* 71 (1993): 13.

¹⁶ Tadeusz Pniewski, *Kalisz międzywojenny* (Kalisz : Towarzystwo Miłośników Kalisza, 1985).

¹⁷ Bożena Szal (redaktor), „Asnykowskie spotkania” (Kalisz, 1988), 10; Bożena Szal (redaktor), „Pokłosie zjazdów” (Kalisz, 1988), 3-4.

¹⁸ Tadeusz Pniewski, „Sarmata”, „Trnerorum lusor amon”, *Ziemia Kaliska* 72 (1993): 13.

¹⁹ Maciej Maria Kozłowski, „Po prostu kaliszanie”, *Ziemia Kaliska* 39 (1994): 8-9.

²⁰ Bożena Szal, „Jak kochać Kalisz”.

Wyka, „językiem Staffa i Tuwima”. Próbował także za namową Wandy Karczewskiej sił w wierszu białym. Plany dotyczące nakładu i kosztów oraz podziękowania za wydruk tomików wierszy czy wspomnień odnajdujemy w jego licznej korespondencji do Adama Borowiaka. W swoim księgozborze posiadał zbiory poezji kaliskich poetów (np. Eligiusza Kor Walczaka). Przyjaciołom przesyłał swoje tomiki wierszy z dedykacjami²¹.

*Eligiuszowi Korowi i Wandy Karczewskiej
wspomnień i wierszy
z serdecznością
Tadeusz Pniewski
Łódź, 6. II. 1993r.*

WÓZ DAWIDA

*Robertowi i Przemysławowi,
Eligiuszowi Korowi z przepro-
szeniem o wyjętkowo dużą ilość
stron drukarskich —
z serdecznością
Tadeusz Pniewski
Łódź, 6. II. 1993r.*

CISZA JESIENNA

W recenzji do *Krajobrazu serdecznego* czytamy „Pniewski jest chyba z charakteru i warsztatu literackiego epikiem”²². Wiersze zawarte w zbiorze operują strofą, rymem i rytmem w tradycyjnym kształcie, co pozwala zaklasyfikować je jako styl „retro”. *Krajobraz serdeczny* od początku do końca nawiązuje do „motywu: wspomnienie, pamiętnik, młodość, dzieciństwo”, wspomnienie „Mojej małej ojczyzny”²³. Sam autor w przedmowie do wydania *Ciszy jesiennej* charakteryzuje swoją twórczość literacką jako niedzisiejszą, staroświecką, pisaną stylem młodopolskim. Zdaje sobie sprawę, że odbiorcami będą głównie osoby starsze zachwycające się do dnia dzisiejszego twórczością skamandrytów. Wiersze z tomu *Wóz Dawida* charakteryzuje „antysynteza, brak afirmacji dnia dzisiejszego”. Ocalają one indywidualną percepcję świata autora. Świadczą o „poczuciu nieubłaganej przemijalności dnia człowieka, smaganego biczem czasu”²⁴. Poezja T. Pniewskiego prowadzi czytelnika w „utracony raj lat młodości w czasie sre-

²¹ W „Krajobrazie serdecznym” ze zbiorów PBP Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu exlibris Łucji Walczak.

²² Piotr Łuszczukiewicz, „W stylu retro”, *Ziemia Kaliska* 36 (1991): 8.

²³ Tamże.

²⁴ Tadeusz Pniewski „Wóz Dawida. Wiersze retro”, przedmowa W. Kowalski (Łódź: Oficyna Wydawnicza „Varia”, 1992).

brem przyprószonych skroni”. Autor wstępu do *Ciszy jesiennej* stwierdza „nieważne, czy poezja ... mówi „Skamandrem” czy „awangardą”. Ważne, iż orzeka o człowieku, o jego pragnieniach, o jego zauroczeniu życiem...”. Wiersze te zostały ciepło przyjęte przez mieszkańców Kalisza²⁵.

Na wspomnienia *Kalisz z oddali* złożyły się opowiadania, które ukazały się w latach 1980-1981 na łamach „Ziemi Kaliskiej”²⁶. Zaczynają się one w momencie, w którym kończą się *Noce i dni* Marii Dąbrowskiej, a kończą w momencie wyjazdu autora z Kalisza. Pierwszy rozdział nosi tytuł *Z dymem pożarów*. Samą tragedię 1914 r. autor poznał z przekazu, gdyż urodzony w styczniu tegoż roku nie mógł jej pamiętać. Miło wspomina okres dzieciństwa kojarzący się z domem rodzinnym, rówieśnikami, „swoją” ulicą, a w późniejszym okresie szkołą średnią. Opisy zdarzeń i sytuacji przytrafiających się autorowi nadają „specyficzny koloryt dawnemu Kaliszowi”, w którym nie brak dziwaków, odmieńców, egzotycznych artystów, ludzi ulicy. Szkołę średnią wspomina z sentymentem, opowiadając o jej życiu codziennym, chłopięcych figlach, pierwszych miłościach. Dostrzega także momenty w pracy i w atmosferze szkoły, które głęboko wbiły się w pamięć jej wychowanków. Mniej szczegółowo opisany został okres wojny i czasy powojenne. Opis jest tu już bardziej faktograficzny niż literacki. Całość podzielił na sześć części nawiązujących do kolejnych etapów swojego życia. Bardzo pobieżnie zostały opisane czasy II wojny światowej, pewnie z tego powodu, że czas ten spędził autor w Otwocku pod Warszawą, a wojenne realia Kalisza

²⁵ W tym przez biskupa Stanisława Napierale.

²⁶ *Ziemia Kaliska* 1980 nr 29 - 1981 nr 8; Tadeusz Pniewski, *Kalisz z oddali*, (Kalisz: Towarzystwo Miłośników Kalisza, 1988).

znał tylko z opowieści rodziców. W ostatnim rozdziale *Powrót i ucieczka* nawiązuje do swej pracy zawodowej, pasji społecznych oraz przyjaźni w powojennym Kaliszu. Jeden z podrozdziałów nosi tytuł *Klan Asnykowców* i opisuje związki autora z kolegami szkolnymi i samą szkołą. Ta część wspomnień doprowadzona została do 1973 r. Zdarzenia z życia autora podane zostały z podwójnej perspektywy: dziecka i człowieka dorosłego traktującego z dystansem minione lata. Pniewski sfabularyzował niektóre wydarzenia i fakty międzywojennego Kalisza np. w *Romansie Szmula Dunkelmana*. Wspomnienia czyta się jak powieść z czasów dwudziestolecia i czasów powojennych. Akcja tego utworu rozgrywa się w Kaliszu. Redakcję publikacji powierzono B. Szal. Kształt wspomnień wypracowany został w licznej korespondencji Pniewskiego przechowywanej w zbiorach redaktorki.

Czasy międzywojenne i pierwsze lata po II wojnie światowej to okres pobytu w Kaliszu, w czasie którego Pniewski nawiązał liczne przyjaźnie oraz zaangażował się w działalność społeczną i polityczną miasta. Po wyjeździe mimo licznych obowiązków zawodowych śledził wydarzenia w Kaliszu i niekiedy reagował na nie w listach do redakcji „Ziemi Kaliskiej” i kolegów ze szkoły i kaliskich towarzystw. Korespondencja zajmowała poczesne miejsce w życiu Pniewskiego zwłaszcza od momentu przejścia na emeryturę i powrotu wspomnień z minionych lat. Dzięki niej utrzymywał kontakty z rodzinnym miastem, poznawał zachodzące w nim zmiany. Najstarsze zachowane listy z 1958 r. i pochodzą ze zbiorów Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im A. Asnyka w Kaliszu. Pierwszy z nich adresowany był do premiera Józefa Cyrankiewicza i dotyczył przywrócenia w Kaliszu nazw ulic z okresu międzywojennego. Drugi

adresowany do Stefana Żółkiewskiego Ministra Szkolnictwa Wyższego postulo-
wał utworzenie w Kaliszu Wyższej Uczelni Technicznej.

Od lat 60. regularnie korespondował z Kaliskim Towarzystwem Lekarskim, a szczególnie bogata epistolografia pochodzi z lat 80. i 90. Wymieniał listy i karty pocztowe z: W. Kościelniakiem (14 listów z lat 1979-1987), E. Kor-
Walczakiem, Z. Kledeckim (KTL – 5 listów z lat 1971-1990), B. Szal (43 listy z lat 1984-1992), Stowarzyszeniem Asnykowców (Jerzy i Adam Borowiakowie – 55 listów z lat 1989-1994). Pisał także do redakcji „Ziemi Kaliskiej”, która zamieszczała je w rubryce *Listy* (58 listów z lat 1978-1992). W korespondencji można odnaleźć następujące kręgi tematyczne: zdrowie, zabytki architektury Kalisza, życie muzyczne miasta, kaliskie wydawnictwa, życie społeczno-gospodarcze, wskazuje błędy popełniane na łamach „Ziemi Kaliskiej”, prezentuje własną twórczość. Niektóre zagadnienia porusza tylko w listach do konkretnych adresatów np. wizyta na zebraniach KTL i tematyka wygłaszanych tam referatów. Z B. Szal listownie konsultował zmiany, które należało nanieść w maszynopisie *Kalisza z oddali*.

Utrzymywał kontakt z asnykowcami mieszkającymi w Kaliszu (np. z E. Kor-
Walczakiem), z którymi dzielił się wiadomościami o rodzinie, zdrowiu itp. Prze-
syłali sobie wzajemnie własne utwory opatrzone dedykacjami. E. Kor-Walczak
w liście do T. Pniewskiego wyrażał radość z ukazania się *Kalisza z oddali*.

Pniewski korespondował także z mieszkającym w Poznaniu wykładowcą łaciny w Asnyku w okresie dwudziestolecia Stanisławem Krzysikiem. Paczka listów profesora Krzysika do T. Pniewskiego znalazła się w 1988 r. w „Ziemi Kaliskiej”. Zawierała 34 listy z lat 1973-1986 tj. do śmierci profesora. Ich kontakty listowne były częste i dotyczyły praktycznie wszystkich dziedzin, począwszy od literatury, przez wspomnienia do spraw politycznych. Z czasem zmienił się także ton listów, od form oficjalnych (Drogi Panie Doktorze) S. Krzysik przeszedł do formy „Drogi Tadeuszu” czy „Drogi Tadiusz” świadczących o odświeżeniu dawnej zażyłości.

Obfitą korespondencję prowadził także z „Ziemią Kaliską”. Była to forma jego obecności w Kaliszu i uczestnictwa w życiu społecznym miasta. Dotyczyły spraw, które go niepokoiły, denerwowały lub rzeczy które dostrzegał w gazecie. Prostował nieścisłości w jej publikacjach. Głównym zagadnieniem poruszonym w listach były kaliskie zabytki i ich stan. Zwracał uwagę, że należy je ratować zanim znikną. Od lat 50. domagał się przywrócenia kaliskim ulicom dawnych nazw. Na łamach tygodnika nie można było drukować wszystkich listów, w związku z tym ukazywał się co drugi lub trzeci²⁷. Pniewski opisuje Kalisz i jego piękno w liście zatytułowanym *Spacer po Kaliszu*²⁸. Spośród kaliskich zabytków przedstawia stan parku, Złoty Róg, pomniki, kolegiatę kaliską, gmach teatru. Dzieli się wiadomościami dotyczącymi obrazu Rubensa. Recenzuje wydawnictwa kaliskie (E. Polanowskiego - *W dawnym Kaliszu*), krytykując je za niezbyt staranną korektę i błędy w tekście. Zajmuje się życiem muzycznym Kalisza i tym, co w nim ważne (kaliską Orkiestrą Symfoniczną, chórami, ruchem śpiewaczym), życiem społeczno-gospodarczym (narzeka na opieszałość służb miejskich). Nawiązuje do rocznic (700 - lecie szpitalnictwa kaliskiego *Hydropatia kaliska*). Krytykuje redakcję „Ziemi Kaliskiej” za brak zmiany, mimo że przestała być organem PZPR, za druk zbyt małą czcionką na pewno sprawiający trudności ludziom starszym. Przeprasza kaliskich poetów (m. in. E. Kor-Walczaka), że niechcący skopiował tytuł jego wiersza, ale jego zdaniem ludzie wychowani w jednym mieście myślą podobnie więc chyba inaczej być nie może. Denerwował go fakt, że TMK nie odpowiadało na listy i nie potwierdzało przyjęcia pieniędzy na Fundację Przyjaciół Kalisza. Listy na firmowym papierze (opatrzone imieniem i nazwiskiem oraz adresem w lewym górnym rogu) przysyłał w firmowych kopertach. Początkowo pisał je odręcznie, a w późniejszym okresie na maszynie. Charakter pisma zmieniał się wraz z postępem choroby. Z jego licznej kolekcji listów, zachowały się nieliczne znajdujące się w posiadaniu towarzystw, z którymi korespondował oraz kolekcjach prywatnych²⁹.

²⁷ Maciej Maria Kozłowski, „Po prostu kaliszanie”, *Ziemia Kaliska* 39 (1994).

²⁸ Tadeusz Pniewski, „Spacer po Kaliszu”, *Ziemia Kaliska* 27 (1990)

²⁹ Władysława Kościelniaka, Eligiusza. Kor-Walczaka, Bożeny Szal.

Twórczość literacka, wspomnienia oraz korespondencja T. Pniewskiego dają obraz człowieka zaangażowanego w rozwój rodzinnego miasta i dbającego o jego historyczne pamiątki. Spuścizna autora to znakomity materiał służący poznawaniu dziejów Kalisza i jego mieszkańców, a także kształtujący patriotyzm lokalny wokół tradycji i lokalnych więzi. Jak można wykorzystać ten dorobek w edukacji regionalnej? Odpowiedź na to pytanie znajdziemy w metodyce nauczania. W ostatnich latach pojawiła się w pedagogice metoda storytellingu, przejęta z marketingu. Polega na zaangażowaniu uczącego się w poznawany materiał dydaktyczny poprzez szukanie informacji oraz ciekawe jej opowiedzenie, tak by zaciekawić innych³⁰. Metoda ta wydaje się być właściwa do analizy wspomnień, na bazie których warto opierać opowiadane historie. Może być też wykorzystana przez historyków i polonistów. W edukacji historycznej warto zwrócić uwagę na *Kalisz z oddali*, prezentujący historię Kalisza od 1914 r. do lat 90. XX w. Z książki mogą skorzystać nauczyciele języka polskiego (np. kształcąc umiejętność pisania wspomnień i pamiętników, analizując język i styl tekstu), a także historycy oraz plastycy omawiający historię architektury i sztuki. Pozycja ta może być także podstawą projektów dotyczących regionu kaliskiego. Twórczość T. Pniewskiego to także inspiracja do tworzenia gier miejskich i blogów, których celem jest popularyzacja wiedzy o Kaliszu, jego zabytkach i historii. Po zaprezentowaniu wierszy można zachęcić młodzież do samodzielnego tworzenia poezji nawiązującej do ich „małych ojczyzn”.

Dokonania autora, artykuły i opracowania związane z jego twórczością mogą stanowić źródło inspiracji do zajęć bibliotecznych, np. poprzez przygotowywanie przez uczniów bibliografii. Polecenie wyszukania informacji związanych z T. Pniewskim pozwoli także doskonalić kluczowe umiejętności uczniów. Różne źródła, opracowania i artykuły przedstawiające działania i spuściznę autora przekonują o konieczności porównywania i weryfikacji wiedzy, co staje się szczególnie ważne w dobie Internetu.

Przedstawione sposoby wykorzystania literatury regionalnej w edukacji to tylko część możliwości. Nauczyciele mogą wykorzystać wypracowane przez siebie metody i dostosować proponowany materiał do wiedzy i umiejętności uczniów, kształtując jednocześnie postawy patriotyzmu lokalnego.

BIBLIOGRAFIA

Borowiak, Adam. 2008. *Dotknięcie czasu. Listy Asnykowców*. Kalisz, Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu.

Horbowski, Adam. „Edukacja regionalna czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej”. *Nauczyciel i Szkoła 3-4* (2006).

³⁰ Szerzej Michał Larek, „Jak opowiadać wciągające historie”, *Polonistyka 2-6* (2019).

- Kozłowski, Maciej Maria. „Po prostu kaliszanie”. *Ziemia Kaliska* 39 (1994): 8-9.
- Larek, Michał. „Jak opowiadać wciągające historie”. *Polonistyka* 2-6 (2019).
- Łuszczkiewicz, Piotr. „W stylu retro”. *Ziemia Kaliska* 36 (1991): 8.
- Molenda, Szymon. 1989. „Szkice swojskie” w: *Kształcenie regionalne w szkole podstawowej*. Kalisz.
- Pniewski, Tadeusz. 1993. *Cisza jesienna* przedmowa Henryk Pustkowski. Łódź: Oficyna Wydawnicza „Varia”.
- Pniewski, Tadeusz. 1947. *Jednodniówka Zjazdu Wychowanków Gimnazjum im. A. Asnyka w Kaliszu*. Kalisz.
- Pniewski, Tadeusz. 1985. *Kalisz międzywojenny*. Kalisz: Towarzystwo Miłośników Kalisza.
- Pniewski, Tadeusz. 1988. *Kalisz z oddali*. Kalisz: Towarzystwo Miłośników Kalisza.
- Pniewski, Tadeusz. 1991. *Krajobraz serdeczny* przedmowa Henryk Pustkowski. Kalisz: Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka.
- Pniewski, Tadeusz. „Proles - znaczy potomstwo”, *Ziemia Kaliska* 1 (1982): 7.
- Pniewski, Tadeusz. „Sarmata”, *Ziemia Kaliska* 71 (1993): 13.
- Pniewski, Tadeusz. „Spacer po Kaliszu”, *Ziemia Kaliska* 27 (1990): 8.
- Pniewski, Tadeusz. 1992. *Wóz Dawida. Wiersze retro* przedmowa W. Kowalski. Łódź: Oficyna Wydawnicza „Varia”.
- Stadtmüller, Elżbieta. 2006. *Kaliszanie piszący*. Kalisz.
- Stadtmüller, Elżbieta. 2016. *Kaliszanie piszący ciąg dalszy*. Kalisz.
- Szal, Bożena, Kozłowski, Maciej Maria. (2001). *Strofy wierne Prośnie. Wiersze o Kaliszu*. Kalisz: Fundacja Przyjaciół Kalisza.
- Szal, Bożena (red.). 1988. *Asnykowskie spotkania*. Kalisz.
- Szal, Bożena (red.). 1988. *Pokłosie zjazdów*. Kalisz.
- Szal, Bożena. „Jak kochać Kalisz”. *Ziemia Kaliska* 24 (1985): 6.
- Tobolska, Urszula, *Edukacja regionalna w podstawie programowej kształcenia ogólnego na poszczególnych etapach nauczania*, (https://dbp.wroclaw.dolnyslask.pl/biblioteki/wroclaw/images/Biblioteki/DBP-Swidnica/Edukacja_regionalna_-_miejsce_w_podstawie_programowej.pdf), [dostęp: 31.08.2022].

KALISZANIN Z URODZENIA. POEZJA, WSPOMNIENIA I KORESPONDENCJA TADEUSZA PNIEWSKIEGO JAKO ŹRÓDŁO EDUKACJI REGIONALNEJ

STRESZCZENIE

Artykuł omawia twórczość Tadeusza Pniewskiego, do której należą: wspomnienia, listy, i poezje. Przedstawione materiały mogą zostać wykorzystane w realizacji edukacji regionalnej, na lekcjach języka polskiego i historii na wszystkich poziomach nauczania, z zastosowaniem różnych metod nauczania.

SŁOWA KLUCZOWE

Tadeusz Pniewski, wspomnienia, korespondencja, Kalisz, poezje, regionalizm

BORN IN KALISZ. POETRY, MEMORIES AND CORRESPONDENCE
OF TADEUSZ PNIEWSKI AS A SOURCE OF REGIONAL EDUCATION

ABSTRACT

The article discusses the work of Tadeusz Pniewski, which includes: memoirs, letters and poetry. The presented materials can be used in the implementation of regional education, in Polish language and history lessons at all levels of education, using various teaching methods.

KEYWORDS

Tadeusz Pniewski, memories, correspondence, Kalisz, poetry, regionalism